

ТЕМА 12.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

Основні питання для вивчення

- ◇◇◇◇◇ 12.1. *Ринкові трансформації в Україні у геостратегічному контексті. Глобальна та цивілізаційна специфіка ринкових трансформацій.*
- ◇◇◇◇◇ 12.2. *Вашингтонський консенсус: проблеми і наслідки. Пост-Вашингтонський консенсус.*
- ◇◇◇◇◇ 12.3. *Україна у процесах європейської інтеграції.*
- ◇◇◇◇◇ 12.4. *Участь України у регіональних інтеграційних угрупуваннях.*
- ◇◇◇◇◇ 12.5. *Проблеми формування стратегії економічного розвитку України.*

12.1. Ринкові трансформації в Україні у геостратегічному контексті. Глобальна та цивілізаційна специфіка ринкових трансформацій

Серед **геополітичних змін** останнього десятиріччя ХХ ст. найзначнішими є: розпад СРСР, припинення існування воєнно-політичного блоку країн Варшавського Договору, *утворення незалежної України* разом з іншими країнами пострадянського простору.

Територіальне розташування України, її розміри, чисельність населення, природні ресурси в поєднанні з потужним потенціалом у науковій, економічній та інших сферах суспільного життя надають Україні можливість вступити до ЄС за умови певного рівня ринкових трансформацій. У той же час гармонійне включення України до системи глобальних світогосподарських зв'язків дозволить підвищи-

ти ефективність і конкурентоспроможність національної економіки та рівень добробуту громадян.

Перешкоди інтеграції України у світове господарство: успадкована монополізація державою зовнішньої торгівлі; підприємства не мають достатнього досвіду виходу на світовий ринок; їхня технічна оснащеність, витрати виробництва, якість продукції не відповідають світовому рівню; у структурі економіки домінують матеріалоємні й енергоємні, фізично та морально застарілі виробництва, несприйнятливі до нововведень; одностороння орієнтація господарства на важку індустрію тощо.

Потенційні можливості інтеграції України у світове господарство: вигідне географічне положення, багаті поклади корисних копалин, наявність кваліфікованих кадрів, родючих сільськогосподарських земель, торгових транспортних шляхів з відповідною інфраструктурою тощо.

Нівелювання негативів при формуванні відкритості вітчизняної економіки вимагає її структурної перебудови, націленої на реалізацію національних *конкурентних переваг*, зокрема таких, як: виробництво недорогоцінних металів і виробів з них, хімічна і пов'язані з нею галузі промисловості та транспортні послуги, особливо послуги трубопровідного транспорту. З XXI ст. пріоритетними стають високотехнологічні конкурентні переваги, здатність забезпечення яких мають: авіакосмічна промисловість, суднобудування, космічні послуги з виведення об'єктів на навколосезмну орбіту, послуги з розробки програмного забезпечення, виробництво нових матеріалів, окремі виробництва в електронній та електротехнічній промисловості тощо. Саме *структурна перебудова* сприятиме формуванню та розширенню експортного потенціалу пріоритетних галузей, наближенню вітчизняного виробника до світового рівня, поглибленню участі у міжнародному поділі праці тощо.

Поки структурна перебудова української економіки є незавершеною, її відкритість потребує активного державного *регулювання* для запобігання закріпленню сировинної орієнтації, підвищення рівня конкурентоспроможності, економічної безпеки та суспільного добробуту.

12.2. Вашингтонський консенсус: проблеми і наслідки. Пост-Вашингтонський консенсус

Термін **«Вашингтонський консенсус»** запропоновано у 1998 р. професором Лондонської школи економіки Джоном Греєм у книзі «False Dawn: The Delusions of Global Capitalism» (London: Granta Publications, 1998. — 234 p.). У межах Вашингтонського консенсусу як програми МВФ наполягає на виконанні **рекомендацій** країнами, що хочуть здійснити ринкові реформи: 1) *бюджетна дисципліна* (утримання бюджетного дефіциту на мінімальному рівні); 2) *податкова реформа* (база оподаткування «має бути широкою», а граничні ставки податків — «помірними»); 3) *процентні ставки* (внутрішні фінансові ринки мають визначати розміри процентних ставок певної країни; позитивні реальні ставки відсотка перешкоджають втечі капіталу і збільшують накопичення); 4) *обмінні курси валют* (країни, що розвиваються, повинні погодитися на «конкурентні» обмінні курси, які обіцяють стимулювати експорт); 5) *лібералізація торгівлі* (митні тарифи мають мінімізуватися і ніколи не застосовуватися до проміжних товарів, необхідних для виробництва експорту); 6) *приватизація* (приватна промисловість функціонує ефективніше; державні підприємства слід приватизувати); 7) *дерегулювання* (надмірне урядове регулювання сприяє корупції та дискримінації дрібніших підприємств, що не захищені від бюрократії); 8) *права власності* (права власності мають бути захищені; слабкі закони і погана правова система знижують стимули до накопичення і акумуляції багатства).

Результатами реформування національної економіки за принципами Вашингтонського консенсусу стали: скорочення виробництва більш ніж у 2 рази порівняно з 1991 р.; перехід на бартер значної частини економіки; високі темпи інфляції; підрив національного виробництва; збільшення технологічного розриву з розвинутими країнами; зростання бідності; збільшення надходжень до західних банків тощо. Зрозуміло, чому в ХХІ ст. рецепти реформування за МВФ відкинули не тільки Далекий Схід (Китай, В'єтнам), Південно-Східна Азія, Іспанія, Туреччина, Єгипет та ін., а й країни Центральної та Східної Європи (наприклад, Польща та Угорщина)

В Україні вихід з економічної кризи відзначився відмовою від принципів реформ за умовами МВФ. Україна розпочала будувати власну економічну модель на основі поступового розвитку про-

дуктивних сил, власних традицій, культури, духовності тощо. Пріоритетним напрямком обрано євроінтеграцію. Саме у формуванні Пост-Вашингтонського консенсусу виявилася тенденція поступового переходу країни до економіки відкритого типу. **Рекомендації** Пост-Вашингтонського консенсусу: 1) *досягнення макроекономічної стабільності* (контроль над інфляцією, управління бюджетним дефіцитом і дефіцитом поточного платіжного балансу, стабілізація виробництва і сприяння економічному зростанню); 2) *фінансові реформи* (підтримка безпеки й надійності, стимулювання конкуренції, захист споживачів, сприяння доступу до капіталу тих соціальних груп, що позбавлені його); 3) *держава як доповнення до ринку* (формування людського капіталу, передача технологій); 4) *підвищення ефективності держави* (через використання нею ринкових механізмів); 5) *розширення цілей розвитку* (покращення освіти, охорона навколишнього середовища, інвестування у розвиток технологій, залучення громадян до процесу прийняття політичних рішень).

12.3. Україна у процесах європейської інтеграції

Стратегічними напрямками євроінтеграції вважають: 1) системну інтеграцію в європейське господарство з посиленням міжнародної конкурентоспроможності; 2) ефективну міжнародну спеціалізацію, спрямовану на перспективні сегменти європейського ринку; 3) міжнародну диверсифікацію, спрямовану на ліквідацію монопольної чи моносонічної залежності від зарубіжних ринків; 4) становлення вітчизняних транснаціональних економічних структур з менеджментом європейського рівня; 5) інтеграційну взаємодію з Європейським Союзом, Центральнo- та Східноєвропейськими угрупованнями країн; 6) підтримку економічної безпеки через механізми захисту від несприятливих змін європейської кон'юнктури, фінансових криз тощо.

Реалізацію пріоритетів євроінтеграції забезпечує співпраця з регіональними європейськими економічними організаціями: Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейська асоціація вільної торгівлі, спеціалізованими урядовими й неурядовими організаціями в галузі зв'язку та інформаційного обміну, транспорту, енергетики, торгівлі, промислового розвитку, сільського господарства та ін.

Стратегія європейської інтеграції національної економіки має здійснюватися *поетапно*. На *першому* етапі передбачаються зростання експорту та одночасне скорочення промислового імпорту. Експорт окремих видів продукції хімічної промисловості, чорної металургії на цьому відрізку дещо знижується в міру відновлення внутрішнього попиту, розвитку режиму вільної торгівлі з країнами СНД.

Заходи *другого* етапу мають бути реалізованими в межах Світової організації торгівлі (СОТ). Особливостями цього етапу є істотне збільшення експортної частки машинобудівельної та високотехнологічної продукції. Очікується розширення співпраці з розвинутими державами (країни «Великої сімки»). Саме вони стануть найбільшими постачальниками нових технологій та високотехнологічних товарів, а також найпотужнішим джерелом інвестицій.

Третій етап відзначатиметься інтенсивним розвитком усіх галузей економіки, що стане головним фактором розвитку експорту. Повністю завершиться перехід на законодавство, побудоване на економічних важелях регулювання експорту та імпорту, яке відповідатиме європейським нормам і стандартам. Україна стане членом провідних європейських торговельних організацій і угруповань. Енергетичні ресурси надходитимуть принаймні з 6–7 ринків.

Окрім розвитку зовнішньої торгівлі перспективним напрямом євроінтеграції української економіки є залучення іноземного капіталу у формі прямих інвестицій та довгострокових кредитів.

Можливості залучення до України іноземного капіталу пов'язані зі створенням *сприятливого інвестиційного клімату*. Основні компоненти цього клімату — відносно низька вартість робочої сили; дешевизна прав землекористування; прийнятний рівень розвитку виробничої та соціально-побутової інфраструктури; система пільгового оподаткування; преференційний міграційно-митний режим; розвинуте зовнішньоекономічне законодавство.

12.4. Участь України у регіональних інтеграційних угрупованнях

Україна постійно вдосконалює *форми включення* в європейський економічний простір, насамперед, у прикордонних регіонах. Це, зо-

крема, вільні або спеціальні економічні зони; євро регіони; морські економічні райони міжнародного співробітництва; спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку; міжнародні транспортні коридори.

Так, *на півдні* України створено спеціальні (вільні) економічні зони: «Порто-Франко», «Порт-Крим», експериментальна економічна зона «Сиваш»; спеціальний режим інвестиційної діяльності в Автономній Республіці Крим; євро регіон «Нижній Дунай»; проходить міжнародний транспортний коридор № 9 Гельсінкі – Москва – Одеса – Кишинів – Бухарест – Александрополіс; відбувається становлення транспортних коридорів Гданськ–Одеса–«Європа»–Кавказ–«Азія».

У *східному* регіоні утворено спеціальні економічні зони (СЕЗ) «Донецьк», «Азов» (м. Маріуполь), спеціальний режим інвестицій – у Донецькій та Луганській областях, а також у містах Харкові та Шостці. У м. Харкові засновано технологічний парк «Інститут монокристалів».

У *північному* регіоні України створено великий СЕЗ «Славутич», запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності і на територіях пріоритетного розвитку у Чернігівській та Житомирській областях; у Києві засновано технологічні парки «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» та «Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона». Тут проходять міжнародні транспортні коридори № 3 Берлін–Дрезден–Вроцлав–Львів–Київ; а також вищезазначений № 9.

У *західному* регіоні України створено СЕЗ «Закарпаття», «Яворів», «Інтерпорт–Ковель», курортно-рекреаційна СЕЗ «Курортно-поліс Трускавець»; встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Закарпатській, Львівській та Волинській областях; тут проходять міжнародні транспортні коридори – вищезазначений № 3, а також № 5 Трієст–Любляна–Братислава–Ужгород–Львів.

Україна бере участь у роботі таких **європейських об'єднань**, як **Чорноморське економічне співробітництво** (ЧЕС), **ГУАМ** (Грузія–Україна–Азербайджан–Молдова), **Центральноєвропейська ініціатива** (ЦЕІ об'єднує Австрію, Албанію, Білорусь, Болгарію, Боснію та Герцеговину, Італію, Македонію, Польщу, Словацьку республіку, Словенію, Румунію, Угорщину, Україну, Хорватію, Чеську республіку;

у діяльності робочої групи бере участь німецька земля Баварія). ЦЄІ підтримує такі групи проектів: *інвестиційні* (передбачають також відповідне техніко-економічне обґрунтування); *організаційні* (навчання, дослідження, інформаційні системи тощо); *культурні* (фестивалі, семінари, стипендії). ЄС підтримав ідею регіонального співробітництва як один із засобів сприяння Україні в її зусиллях трансформувати свої політичні та економічні структури.

Успішна реалізація зазначених проектів має такі *позитивні наслідки* для економіки України: 1) залучення іноземних інвестицій для прискореного соціально-економічного розвитку окремих регіонів; 2) залучення передових технологій, «ноу-хау»; 3) створення нових робочих місць; 4) розвиток взаємовигідного товарообміну; 5) створення наукових впроваджувальних центрів; 6) удосконалення системи підготовки кадрів; 7) обмін фахівцями з різних галузей знань тощо.

12.5. Проблеми формування стратегії економічного розвитку України

Пріоритети євроінтеграційної стратегії України — дотримання стратегічного балансу між західноєвропейським вектором (Європейський Союз) та іншими важливими векторами зовнішньоекономічного розвитку (США–ЄС–Російська Федерація, а в майбутньому Китай, Японія).

Проблеми, що перешкоджають набуттю Україною повноправного членства в ЄС: 1) *цивілізаційні* (українське та західноєвропейське суспільства перебувають на різних стадіях циклів цивілізаційного розвитку); 2) *трансформаційні* (відсутність корекції в стратегії розвитку ЄС у напрямі орієнтації на загальноєвропейську, а не західноєвропейську модель відносин між країнами); 3) *моделювання* (стратегія розвитку відносин України з ЄС має враховувати модель майбутнього, а не нинішнього ЄС).

Вплив світової економічної кризи 2007–2010 рр. на цілі і пріоритети стратегії економічного розвитку України проявився в пошуку перехідних цільових орієнтирів (скажімо, набуття асоційованого членства в ЄС на прикладі Норвегії).

Проблеми засобів досягнення стратегічних цілей пов'язані з дотриманням умов культурно-етнічної, економічної «сумісності»:

1) близькість рівнів розвитку та інтернаціоналізації економіки країн-партнерів; 2) наявність високорозвинутих економічних зв'язків між суб'єктами економічної діяльності країн, що інтегруються.

Перешкоди засобів досягнення євроінтеграційних цілей:

1) Україна значно відстає від середнього рівня ЄС за показниками ВВП на душу населення, рівня експорту на душу населення, прямих іноземних інвестицій на душу населення;

2) нездатність багатьох українських підприємств витримати конкурентний тиск єдиного європейського економічного простору;

3) значне розходження за рівнем соціальних стандартів між Україною та ЄС (наприклад, рівень розвитку людського потенціалу);

4) недостатній потенціал виходу України на західноєвропейські ринки високотехнологічних виробів та входження у відповідні системи міжнародної кооперації, що сформовані або формуються в ЄС;

5) недостатня сумісність України з ЄС за інституціональними ознаками, особливо в таких сферах, як: судова система, суспільна інформованість, статистика, соціальний захист, регіональне співробітництво, охорона довкілля, охорона здоров'я, правосуддя, державні закупівлі тощо.

Проблеми способів поєднання засобів досягнення стратегічних цілей пов'язані з формуванням еволюційного, поступового характеру входження України до ЄС. Світова економічна криза 2007–2010 рр. актуалізувала проблеми підвищення внутрішнього попиту та розширення місткості внутрішнього ринку.

Перспективи включення України в економічний простір Європейського Союзу залежать від: 1) завершення процесу закріплення базових ринкових перетворень в Україні і становлення розвинутих ринкових інституцій; 2) відмови від структурної політики підтримки розвитку застарілих базових галузей економіки; 3) істотного розвитку механізмів комерціалізації існуючого в Україні інтелектуального потенціалу.

Основи прискорення євроінтеграції: 1) *економічні* (розвиток галузей: аерокосмічної, виробництва нових матеріалів, фармацевтичної, електронної, електротехнічної); 2) *політичні* (пріоритетність науково-технічної, інноваційної, освітньої та інформаційної політики держави); 3) *фінансові* (механізм цільового фінансування адаптації України до міжнародних стандартів має охоплювати усі рівні бюджетного процесу, позабюджетні фонди, а також залучення коштів вітчизняних підприємств).